

Archivariorum historicorumque magistra

Dr. Rani Boobally

Archivarium historicorumque magistra

Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő
70. születésnapjára

SZERKESZTETTE

Kádár Zsófia
Lakatos Bálint
Zarnóczy Áron

Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2013

A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.

A kötet az NKA támogatásával jelent meg.

A kötet kereskedelmi forgalomban nem kapható.

Az ünnepelt fényképét Várhelyi Klára (Róma) készítette.
A kötetben szereplő térképeket Nagy Béla (MTA BTK TTI) rajzolta.
A borító és a tördelés Abinéri Gábor munkája.

A borítón a közölt tanulmányokhoz tartozó képek részletei láthatók.

ISBN 978-963-87475-3-2

© A tanulmányok szerzői, 2013

Fotó © Várhelyi Klára, 2013

Szerkesztés © Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron, 2013

Képmelléklet © a tanulmányok szerzői, 2013

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete

www.leveltaros.hu

Felelős kiadó: Tyekvicska Árpád, elnök és Décsey Sándor, titkár

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.

Felelős vezető: Marosi Attila

Minden jog fenntartva.

Printed in Hungary

Tartalom

Köszöntő (KENYERES ISTVÁN)	11
Tabula gratulatoria	15
Előszó (KÁDÁR ZSÓFIA, LAKATOS BÁLINT, ZARNÓCZKI ÁRON)	19
Rövidítésjegyzék	21
I. TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ, TÖRTÉNETI TOPOGRÁFIA, TÉRKÉPHASZNÁLAT	
BOLLÓK ÁDÁM: Magángondolatok temető, település és településtörté- net viszonyáról a 10–11. századi Kárpát-medencében	25
<i>Private Thoughts on the Relation between Cemetery, Settlement and Settlement History of Carpathian Basin in 10–11th centuries</i>	69
CSUKOVITS ENIKŐ: Magyarország helye Kelet-Európában. A <i>Descriptio Europae Orientalis</i> országleírásai	71
<i>The Place of Hungary in Eastern Europe. The Country Descriptions of the Descriptio Europae Orientalis</i>	82
TÓTH KRISZTINA: Tata és környéke településeinek történeti földrajza a 14. században	83
<i>Historical Topography of Tata and Its Region in the 14th Century</i>	101
LAKATOS BÁLINT: Lázár deák <i>Tabula Hungariae</i> -jának (1528) helyrajza és a késő középkori úthálózat	103
<i>Settlements on Lazarus' Tabula Hungariae (1528) and Late Medieval Road Network</i>	128

TRINGLI ISTVÁN: Oremus. Egy hegyaljai dűlőnév jelentése	129
<i>Oremus. Bezeichnung eines Flurnamens aus der Hegyalja Region</i>	142
TÓTH GERGELY: Meddig terjed Magyarország? Történelmi jogok és politikai realitások küzdelme Bél Mátyás <i>Notitiájában</i>	143
<i>What's the Extent of Hungary? Conflict of Historical Rights and Political Realities in Mátyás Bél's Notitia</i>	163
KULCSÁR KRISZTINA: Landgraf Ádám gondolatai a magyarországi utak javításáról	165
<i>Adam Landgrafs Gedanken über die Verbesserung der Post-Straßen und anderer Hauptweege im Königreich Ungarn</i>	188
REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél	189
<i>Foreign Surveyors at the Cadastral Surveys in Hungary</i>	215
TÖRÖK ENIKŐ: Néhány kataszteri irattípus	217
<i>Einige Katastralunterlagen</i>	235
BERTÉNYI IVÁN: A Badacsony-hegy fontosabb helynevei a 20. században	237
<i>Wichtigere Ortsnamen des Berges Badacsony im 20. Jahrhundert</i>	242
 II. FORRÁSKIADÁS ÉS TÖRTÉNELEM	
BESSENYEI JÓZSEF: <i>Litterae ad Cameram exaratae</i> . A Magyar Kamarához intézett levelek, különös tekintettel a magyar nyelvűekre	245
<i>Litterae ad Cameram exaratae. An die Ungarische Kammer geschriebene Briefe mit besonderer Rücksicht auf Briefe in ungarischer Sprache</i>	255
TUSOR PÉTER: Pázmány pápai bullái és palliuma. (Adatok az esztergomi érseki szék 1616. évi római konzisztoriális betöltéséhez)	257
<i>Die päpstlichen Bullen und das Pallium von Péter Pázmány, Erzbischof zu Gran (1616)</i>	275

FAZEKAS ISTVÁN: Homonnai Drugeth III. György (1583–1620) familiárisainak jegyzéke 1622-ből. Adalék Tállyai Pál pályájához	277
<i>Die Liste der Familiaren von György III. Drugeth von Homonna (1583–1620) aus dem Jahre 1622. Ein Beitrag zur Laufbahn von Pál Tállyai, Übersetzer der Historiarum de rebus Ungaricis libri</i>	292
KÁDÁR ZSÓFIA: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630)	293
<i>Life Career and Testament (1630) of Miklós Dallos Bishop of Győr</i>	327
KALMÁR JÁNOS: A horvát végvidékre vonatkozó tervezet az 1670-es évekből	329
<i>Ein das kroatische Grenzgebiet betreffender Vorschlag aus den 1670-er Jahren</i>	343
 III. TÖRTÉNELEM ÉS TÖRTÉNETI SEGÉDTUDOMÁNYOK	
NAGY BALÁZS: Luxemburgi IV. Károly önéletrajza: szövegtani és forráskritikai megközelítések	347
<i>Autobiography of Charles IV of Luxemburg: Textual and Source Critical Approaches</i>	357
E. KOVÁCS PÉTER: Zsigmond király itáliai itineráriuma (1412–1414 és 1431–1433)	359
<i>Itinerary of King Sigismund of Luxembourg in Italy (1412–1414 and 1431–1433)</i>	389
KÖRMENDI TAMÁS: Dalmácia címere a középkori magyar királyok heraldikai reprezentációjában	391
<i>The Coats of Arms of Dalmatia as a Part of the Heraldic Representation of the Hungarian Kings in the Middle Ages</i>	408
PÁLFFY GÉZA: Rendkívüli források a horvát nemzeti szimbólumok történetéhez. Horvátország zászlajának legkorábbi ábrázolásai a 16–17. századból	409
<i>Extraordinary Sources for the History of Croatian National Symbols. The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the 16th and 17th Centuries</i>	432

DRASKÓCZY ISTVÁN: Henri Pirenne (1862–1935) magyarországi recepciója az 1894 és 1945 közötti időszakban	433
<i>Die Rezeption von Henri Pirenne in Ungarn zwischen 1894–1945</i>	451

IV. INTÉZMÉNY- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNET

ZSOLDOS ATTILA: Üres honor	455
<i>Empty honor</i>	476

LACZLAVIK GYÖRGY: Várday Pál esztergomi érsek egyházfői tevékenységének vázlatja	479
<i>An Outline of the Activity of Pál Várday, Archbishop of Esztergom</i>	500

SZÖGI LÁSZLÓ: Hanyatlás és átalakulás. A magyarországi peregrináció Mohácstól a 16. század végéig	501
<i>Decline and Change. Hungarian Peregrination from the Battle of Mohács to the End of the 16th Century</i>	520

MOLNÁR ANTAL: A horvát–szlavón rendiség és az oszmán Szlavónia	521
<i>The Croatian–Slavonian Estate System and Ottoman Slavonia</i>	538

DOMINKOVITS PÉTER: Szolgabírák és járásaik Sopron vármegyében, a 16/17. század fordulóján	541
<i>Stuhlrichter und ihre Bezirke im Komitat Sopron/Ödenburg zur Wende des 16./17. Jahrhundert</i>	564

KENYERES ISTVÁN: A félharmincad 1635–1638-ban	567
<i>Der Halbdreißigstzoll, 1635–1638</i>	591

OBORNI TERÉZ – NAGY BÉLA: A hadviselés alól felmentett székely települések a 17. században	593
<i>Szekler Settlements Released from the Military Services in the 17th Century</i>	610

OROSS ANDRÁS: A magyarországi kamarák területi illetékessége a 17–18. század fordulóján	611
<i>Die für Ungarn zuständigen Kammern an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert</i>	628
MIHALIK BÉLA VILMOS: Egyházi adatok a Jászságról Heinrich von Kageneck német lovagrendi komtur 1703. évi vizitációs jelentésében	629
<i>Ecclesiastical Data about Jazygia in the Visitation Report of Heinrich von Kageneck, Landkomtur of the Teutonic Order in 1703</i>	644
GÉRA ELEONÓRA: Don Thomaso Raspassani, a vízivárosi „magyar” vikárius leleplezése	645
<i>Die Enthüllung von Don Thomaso Raspassani, dem „ungarischen” Vikar von Wasserstadt Ofen (Buda)</i>	671
TUZA CSILLA: A céhes intézmény kereteinek bomlása: az 1761-es cégrendelet előzményei	673
<i>Die Auflösung der Rahmen der Zunftinstitution: die Prämissen der Zunftregelung 1761</i>	688
BORSODI CSABA: A herceg Esterházy-hitbizomány kismartoni uradalmának tisztviselői, alkalmazottai, szolgái 1770–1780 között	689
<i>The Officials, Personnel and Servants of the Eistenstadt/Kismarton Estate of the Prince Esterházy Entail (1770–1780)</i>	704
Bak Borbála munkásságának bibliográfiája (1961–2013) (összeállította: LAKATOS BÁLINT)	707
MELLÉKLET (képmelléklet Dominkovits Péter, Körmendi Tamás, Pálffy Géza és Török Enikő tanulmányaihoz)	I–XVI

Rövidítésjegyzék*

Levéltári és kéziratári források

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
DL	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár. – <i>Diplomatikai Levéltár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
DF	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fénygyűjtemény. – <i>Diplomatikai Fényképtár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Budapest), Kézirattár
OSZKK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest), Kézirattár
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek (Wien), Handschriftensammlung
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv (Wien)
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
HKA	Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv
HFU	Hoffinanz Ungarn

---

* A rövidítésjegyzékben azokat a levéltári és kéziratári forrásokat, szakirodalmi tételeket és intézményneveket tüntettük fel, amelyeket több szerző is használt. Ezért a lábjegyzetekben és a tanulmányok végi bibliográfiákban csak a rövidítésüket tüntetjük fel, feloldásuk itt található.

Szakirodalom

- BAK 1997a BAK Borbála: *Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig*. Budapest, 1997 (História könyvtár. Monográfiák 9/1.).
- BAK 1997b BAK Borbála: A koronaórség fizetetlensége. Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele. In: *Miscellanea fontium historiae Europiae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János. Budapest, 1997, 89–106.
- CIH I–IV *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. [I.] 1000–1526. évi törvényczikkek. [II.] 1526–1608. évi törvényczikkek. [III.] 1608–1657. évi törvényczikkek. [IV.] 1657–1740. évi törvényczikkek*. Szerk. KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen. Jegyz. NAGY Gyula, MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899–1900.
- ENGEL 2002 ENGEL PÁL: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Térinformatika: KOLLÁNYI László, SALLAY Ágnes. Budapest, 2002.
- ÚMÉL I–VI *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. I–VI. köt. Főszerk. MARKÓ László. Budapest, 2001–2007.

Intézmények

- ELTE BTK Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (Budapest)
- MTA BTK TTI Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete (Budapest)
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)

TRINGLI ISTVÁN

Oremus. Egy hegyaljai dűlőnév jelentése*

A legismertebb hegyaljai szőlőhegyi dűlő a sátoraljaújhelyi – röviden: újhelyi – Oremus. Ismertségét elsősorban annak az ellenőrizhetetlen eredetű történetnek köszönheti, amely szerint az itt szüretelt szőlőből készítette az első aszúborot Szepesi Laczkó Máté erdőbényei lelkész a földesúr, Lorántfi Zsuzsanna részére.¹ A töppedt szőlő felhasználásával készített első bor legendája a feltalálás-történeteknek a nyugati kultúrkörben mindenütt ismert motívumait egyesítette a felső-magyarországi református nemesség történelmi tudatának elemeivel. Ezek: a) Egy jelentős, egy bizonyos vidékre jellemző, ily módon különlegesnek számító termék előállítására egyszerei eseménynek, azaz találmánynak köszönheti létét. b) A feltaláló pap. c) A feltaláló és a földesúr egyaránt reformátusok. d) A találmány a helyi történelmi tudatban nagyra értékelt személy udvarában, az aranykornak tekintett időkben született meg. Hiányzik azonban a találmányok kapcsán oly gyakran emelgetett véletlen elbeszélése.

Az aszú készítését – mint a legtöbb mezőgazdasági módszert – aligha „találták fel”; előállítása nem köthető sem egyetlen esztendőhöz, sem egyetlen személyhez. Folyamatosan változtatott, „tökéletesített” eljárásról van szó, amelyet már jóval Szepesi Laczkó Máté előtt széltében alkalmaztak. Az aszúra vonatkozó első adataink a 16. század második feléből, ép-penséggel a Hegyalja más vidékeiről származnak.²

---

* Köszönöm kollégámnak, Nagy Kornélnak a tanulmány elkészítése során nyújtott tanácsait.

¹ A legenda történetére részletesen: ZELENÁK 2012, 47. – A névalakok írásmódjában (pl. Lorántffy helyett Lorántfi) megtartottuk a szerző által használt formát. (A szerk.)

² BALASSA 1973, 9., ZELENÁK 2012, 39.

Hogyan magyarázták eddig a nevet?

A szőlőhegyi rész nevét a 20. században kezdték magyarázni a latin *oremus* 'könyörögjünk, imádkozzunk' igealakból. Állítólag ez a szó állt azon a kápolnán, amelyet a Rákóczi családot katolizáló Bátori Zsófia emeltetett volna ezen a dombon.³ A történet eredetét nem ismerjük. Miért nem tartható ez a magyarázat?

a) Az Oremus földrajzi név jóval régebbi annál, mint ahogy a Rákócziak megszerezték a sárospataki – röviden: pataki – uradalmat. Sátoraljaújhely városa ugyanis a kezdeteitől fogva egészen 1848-ig ehhez az uradalomhoz tartozott.⁴ A név első említése 1462-ből származik, amikor az újhelyi pálos kolostor kiegyezett hegyszomszédjával, egy újhelyi polgárral az Oremus nevű szőlejeinek határai miatt keletkezett vitában.⁵

b) A Rákócziak az Oremuson nem emeltettek kápolnát. E feliratnak egy szőlőhegyi kápolnán sok értelme amúgy sem lett volna. Détshi István, aki évtizedekig kutatta a sárospataki uradalom építkezéseinek történetét, semmilyen adatot nem talált az állítólagos Oremus-hegyi kápolnára, de a Sátoraljaújhelyre vonatkozó anyagokban sincs nyoma effélének.⁶ Egy szóval sem említi a sárospataki jezsuiták rezidenciájának *historiája* sem. Aligha képzelhető el, hogy a Patak katolizációjának minden részletéről beszámoló forrás ne adott volna hírt a város szomszédságában fekvő kápolna felszenteléséről, az oda szervezett processziókról és az ott tartott ájtatosságokról.⁷ A külterületen fekvő kápolnák építése a barokk vallásosság elterjedésével vált Magyarországon szokássá. Ha Bátori Zsófia valóban kápolnát épített volna Oremuson, ez lett volna az egyik első – ha nem a legelső – kelet-magyarországi szőlőhegyi kápolna.

Adatok az Oremusra

1462-ben a pálosok sátoraljaújhelyi Boldogasszony-kolostora és Köblös László közti vitát simítottak el fogott bírák. E nézeteltérés részben egy

³ A szófejtéshez kapcsolódó történet motívumai és szóhasználata hűen tükrözik a mindennapi történeti tudat változásait. Szemelvények olvashatók belőle: Kováts 2008, 392.

⁴ TRINGLI 2011c, 247., TRINGLI 2011a, 9., 17., 50.

⁵ MNL OL DL (a továbbiakban: DL) 15742. Az adatot ismerteti: ROMHÁNYI 2007, 317.

⁶ DÉTSHY 2008 és TRINGLI 2011a.

⁷ EKK Ab 95. *Historia domestica residentiae S.N. Patakiensis societatis Jesu* I. Köszönöm Péter Katalinnak, hogy a birtokában levő fénymásolatot rendelkezésemre bocsátotta.

fával benőtt terület miatt keletkezett, amely a klastrom Oremus nevű szőlejének aljában feküdt (*ratione cuiusdam particule terre nemorose infra vineam claustris Beate Virginis de Wyhel, que vulgo Oremus vocatur*), és amelyet a kolostor egyik korábbi perjele Lászlónak eladott.⁸ Egy évszázad múlva, 1567-ben meghalt a pataki uradalom földesura, Perényi Gábor, akinek halálával kihalt a Perényiek nádori ága. Az uradalom az uralkodóra háramlott, és a jószágokat kamarai biztosok írták össze. Az összeírásba felvették azokat az egyházi javakat is, amelyeket a reformációt meghonosító Perényi Gábor lefoglalt. Az újhelyi plébánia egykori oltárainak szölei közt említették meg, hogy az újhelyi ágostonosoknak volt egy Oremus nevű szőlőjük (*vineam Oremus vocatam*), amelyet Perényi Gábor lefoglalt, Patak várához csatolt, és amely a lajstrom elkészítésekor is oda tartozott. Az összeírás végén felsorolták a megszűnt és elpusztult egykori ágostonos kolostor jószágait. A kolostornak három szőleje (*vineas*) volt: a Váralja, az Oremus és a Szárhegy. Perényi Gábor a váraljai és a szárhegyi szőlőt is lefoglalta, azokat azonban nem a vár alá rendelte, hanem familiárisainak adta.⁹ Három évvel később a kamara urbáriumot készített a pataki uradalomról. Ebben felsorolták az Újhely területén, közvetlen földesúri kezelésben levő, azaz allodiális szőlőket. A kilenc szőlő (*vineae*) között kapott helyet az Oremus is.¹⁰

A pataki uradalom idővel a Dobó családé lett, róluk pedig örökösükre: a Zeleméri, később a Lorántfi családra szállott. Miután Lorántfi Zsuzsanna házasságot kötött Rákóczi Györggyel, a pataki jószágokat az asszony haláláig közösen birtokolta a férj és a feleség.¹¹ Ekkor kapcsolták Borsit a pataki uradalomhoz, ahol kastélyt építettek és egy kis fiókuradalmat szerveztek köréje, ebből fedezvén a kastély ellátását. Többek között ez alá rendelték az újhelyi uradalmi szőlőket is.¹² 1638-ban készült el a borsi kastély leltára, amelyből megtudjuk, hogy az *Oremus szőlő* hét kapás nagyságú volt és négy hordó bor termett rajta.¹³ 1692-ből fennmaradt több pataki uradalmi szőlő vincellérének éves elszámolása. Ezek között az *Oremus szőlőben* végzett munkákra fordított összegek is szerepeltek.¹⁴ Az Oremus

⁸ DL 15742.

⁹ MNL OL E 156, fasc. 40. nr. 35.

¹⁰ MNL OL E 156, fasc. 95. nr. 22.

¹¹ DÉTSHY 2008, 25.

¹² TRINGLI 2011a, 17., TRINGLI 2011b, 239.

¹³ MNL OL E 156, fasc. 2. nr. 34. „Maiorsagh szőlők: ... 2. Ujhely Oremus 7 emb. kapallo, termes ideien lehet vas. 4”.

¹⁴ MNL OL E 210, 114. tétel 29. sz. „Oremus szülő... Varally ás Meszelátó szülők... Deörsik szülő” TRINGLI 2011a, 73. Az e jelzet alatt található „Oremus dülő” hibás, rossz olvasat.

szőlő a későbbi urbáriumokban is megtalálható az uradalom allodiális szőlei között.¹⁵

Az Oremuson azonban nemcsak az uradalomnak voltak szőlei. Több évtizedes szünet után 1640 körül újrakezdődött az élet az újhelyi pálos kolostorban. A kolostor saját kezelésbe vette középkori birtokait. Az 1654-ben készített urbáriumukban feljegyezték, hogy az elpusztult újhelyi vár alatt fekvő Boglyoska szőlőhegyen (*in promonthorio*) fekvő szőlőjüknek a felső részét elfoglalták, továbbá, hogy ez egykoron az Oremus szőlőhöz (*vinea*) tartozott.¹⁶ A pálosok egykori oremusi birtokát ugyanúgy az uradalom foglalta el, mint az ágostonosokét. Később Bátori Zsófia egy csereszerződéssel adta oda a Várhegy alatt, attól délkeletre fekvő dombon levő Oremus szőlőt (*vinea*) a kolostornak.¹⁷ Az Oremuson nemcsak a város egyházainak, majd az uradalomnak voltak szőlei, hanem a város lakóinak is. 1634-ben egy újhelyi nemes özvegye „*az Oremus hegyen, az újhelyi földön levő szőlejét*” adta el a város egyik legtekintélyesebb nemesének, Hartai Gábornak.¹⁸

A 18. század végén a pataki uradalom kamarai birtok lett. Ekkor készült el Sátoraljaújhely külterületének leírása, melyet már a II. József-féle kataszteri felmérés szellemében állítottak össze. Az Oremus szőlő (*vinea*) a Kis-Váralja nyugati szomszédja volt.¹⁹ A terület első térképi ábrázolása 1866-ból maradt ránk Sátoraljaújhely kataszteri térképén. Ezen az Oremus a Vár-hegy déli lejtőjén fekszik. Tőle délre – domborzati viszonyokat tekintve alatta – már szántóföldek következtek.²⁰

Minek a neve az Oremus?

E tanulmány címe az Oremust dűlőnek nevezte. Oremus dűlőt emlegetnek a mai hivatalos dűlőnév-jegyzékek is.

Szőlőhegyi részt azonban a Hegyalján, de a magyar nyelvterület más vidékein is, csak jó másfél évszázada neveznek dűlőnek. A mai magyar

¹⁵ Így pl. 1760-ban. MNL OL E 156, fasc. 214. nr. 14.

¹⁶ MNL OL E 153, fasc. 523. nr. 1376.

¹⁷ MNL OL E 153, fasc. 523. nr. 1372. 67–68.

¹⁸ MNL OL E 148, fasc. 752. nr. 37. A Hartai család újhelyi birtoklására lásd TRINGLI 2011b, 239.

¹⁹ DONGÓ 1907, 91., 96. „Kis Várallya, ab oriente [Nagy Várallya], a meridie via regia, ab occidente vallis vinea Oremus et limites inter vineas Marcis Csantsafilo et Michaelis Szűcs, a septentrione Várhegy.”

²⁰ MNL BAZML SFL VI-102/b. Sátoraljaújhely kataszteri térképe 1866.

nyelv – elsősorban a hivatalos nyelvhasználat – a legkülönbözőbb művelés alatt álló külterületi részek esetében beszél dűlőről. Évszázadokon keresztül azonban kizárólag csak a szántók voltak dűlők; erdőre, legelőre, szőlőre, nádasra ezt a szót nem alkalmazták. Mi több, a 19. század közepéig még minden szántóföldre sem mondták azt, hogy dűlő. A dűlő szó melléknévi igenévből vált főnévvé, úgy, hogy egy tulajdonnévvel jelölt területre *dűlő földekről* beszéltek. E szóhasználatban kizárólag az azonos fekvésű parcellák rövidebb, alsó vagy felső végeinél fekvő tereptárgyak felé „dűltek”, azaz dőltek a földek, sohasem a parcellák hosszabbik oldala felé.²¹

A dűlő szó értelme nem vezethető le a barázdák dőléséből. A barázdák ugyanis mindig a parcellákkal párhuzamosan dőlnek, a rövidebb oldallal pedig derékszöget zárnak be. Ráadásul a barázdák egy parcellában sohasem dőlnek egy irányba. Akár a szétszántás, akár az összeszántás technikáját alkalmazta a cseléd vagy a gazda, a barázdák egyik fele jobbra, másik fele balra dőlt. Az ország különböző vidékein más-más névvel illették a parcellák végében levő földdarabot. A Dunántúlon ennek neve volt a *düllő*.²² Ennek segítségével könnyen megfejtethjük a „valahová dűlő földek” kifejezést. Ez eredetileg az eke dűlését, vagyis dőlését mutatta, amikor a barázda végébe érve a szántó ember kiemelte a földből az ekét és megfordította. Ebből másodlagosan alakult ki az egész földre vonatkozó dűlés, azaz dőlés, majd a hosszabb szerkezet lekopása után a dűlő szó.

Nem sokban különbözött ettől a Sátoraljaújhely környéki tájszemlélet és nyelvhasználat sem. A különbség csupán annyi volt, hogy ismerték ugyan itt is a „valahová dűlő földek” kifejezést, de gyakrabban emlegették a „valahová járó földeket”. 1648-ban a Káté-hegy alatt fekvő földek egyikét *Káté útjára dűlő földeknek* nevezték, tizenkét évvel később ugyanezt a területet *Kátéra járó földeknek* mondták. A 17. század elején a Bári-hegy alatti „dűlőt” *Bári hegy alatt járó mezőnek* nevezték. A 14. század vége óta ismert Hosszúkorong nevű földrészről egy 1621 körül készült feljegyzés azt írta, hogy a *Hosszúkorongra járó földek a Káté útjára jár[nak] véggel*. 1786-ban *Nádaskára járó* „tractus” néven vették számba a református temető melletti földeket, amelyek a kataszteri térképen már egyszerűen Nádaska néven szerepeltek. A várostól északra levő, Ronyvagaz vagy Ronyvagyak nevű, erdős, vízjárta terület mellett elterülő földek fekvését 1621-ben így határozták meg: *Ronyva gyakra mellett alá járó földek*. Ugyanekkor a Tang rakottya nevű hely mellett *feljáró és alá járó földek* feküdtek. 1617-ben a Vinyik-tó

21 FEHRENTHEIL-GRUPPENBERG 1933.

22 BALASSA 1973b, 501., 505.

szomszédságában két szántóföldnyi rét feküdt a *Vinyikre járóban*. A 18–19. századi latin források hol a *diverticulum*, hol pedig a *tractus* szót használták az ilyen területekre.²³

Az újhelyi szőlőhegyek parcelláit összefogó nagyobb területi egységek egyike sem „járó” vagy „dűlő” azonban valamilyen más, a parcellák alsó vagy felső végében fekvő tereptárgyra, mint ahogy nem beszéltek dűlőről szőlőkben az ország más területein sem. Nem is lett volna értelme, hiszen a szó szorosán összefüggött a szántással. Maga az Oremus tehát a 19. század előtt éppúgy nem volt dűlő, mint ahogy többi társa sem. A „járó” melléknévi igenévből sem lett főnév, az országosan sokkal jobban elterjedt dűlő szó jelentése azonban a kataszteri rendszer bevezetésével jelentősen kibővült. Ezután már a szőlőhegyeket is dűlőkre osztották.

Forrásainkban több szőlő is viselte az *Oremus vinea* nevet: e kifejezéssel illették a pálosok és az ágostonosok szőlejét. Természetesen az Oremus nevet kapta az uradalmi szőlő is, hiszen az nem volt más, mint az ágostonosok egykoron itt fekvő szőleje. Az Oremus tehát egy nagyobb egység neve volt, amely már a középkorban több szőlőt foglalt magában.

A hagyományos térszemlélet Sátoraljaújhelyen – miként máshol is – hierarchikus terekben gondolkodott. Egy-egy nagyobb egység több kisebbet foglalt magában, a legkisebb egység pedig egy-egy helyben fekvő birtok volt. Hármastagozódású hierarchikus térszemlélet figyelhető meg a szántóknál: mező – dűlő – föld, míg a réteknél beérték kettős tagozódással: rét – rétdarab. A hierarchia a szőlőknél érvényesült a legszigorúbban, amely így írható le: szőlőhegy – szőlőhegyi rész, hiszen a dűlő szó, mint láttuk, itt alkalmazhatatlan – szőlő. Újhely szőlővel betelepített területét hagyományosan 13 szőlőhegyre (*promontorium*) osztották. A szőlőhegyek első egyidejű felsorolása ugyan csak a 16. század második feléből maradt ránk, az egyes szőlőhegyek középkori említéseiből és a felsorolás rögzült módjából azonban az következik, hogy már a középkor évszázadaiban is ugyanazokat a promontóriumokat művelték, mint az újkorban.²⁴ Az Oremus nem tartozott e hegyek közé, hanem – egy korábbi adatból már láttuk – a Várhegy vagy Váralja nevű szőlőhegy része volt. Az ágostonosok és a pálosok egyformán Oremusnak hívták itteni szőlejüket, hiszen mindkét kolostornak voltak más szőlőbirtokai is. Nem mások szőleitől akarták az egyes szőlőket neveikkel megkülönböztetni, hanem saját, máshol fekvő

²³ TRINGLI 2011a, 69. skk. Pl. a Borsi hídon túl, a Feketék, a Hecske-domb esetében az 1786-os összeírás a *tractus*, az 1827-es a *diverticulum* szót használta ugyanarra a területre.

²⁴ TRINGLI 2011a, 32. skk.

szőleiktől. Néha a szőlőhegyi részeket is hegyeknek nevezték, ez történt a fennebb idézett 1634-es forrásunkban is. Joggal tették: külön magyar szó nem létezett az ilyen földrajzi egységek nevére, így ugyanazzal a főnévvel jelölték, mint a „valódi” szőlőhegyeket.

Mit jelent az Oremus?

Az Oremus a Jeromos keresztnévnek a középkor végén és a kora újkorban használatos egyik alakja. Böszörményi András szepsi református lelkész 1599–1601 között állított össze egy 47 latin férfi és női keresztnévből álló jegyzéket, amelyben a latin neveknek a magyar fordítását is megadta. A *Hieronimus* név mellett itt a következő szót olvashatjuk: *Oremus*.²⁵

A név a görög Hieronymos átvételével került a latin nyelvbe, ahol csak a hímnem jelzésére szolgáló végződést cserélték ki, és így lett belőle Hieronymus. Ez lett az alapja a nyugati kereszténység nyelveiben kialakult különböző formáknak. Aki erre a névre kereszteltette gyermekét, az Szent Jeromos pártfogásába ajánlotta fiát. A 4. és 5. században élt szent a négy nyugati egyházatya, a „négy szent doktor” egyike, a Vulgata fordítója, aki élete egy részét szigorú aszkézisben, remeteként élte le.²⁶ Emlékét szeptember 30-án ünnepelték. A középkori és az újkori Magyarországon egyaránt ritka név volt. Ha a többi szent doktorral hasonlítjuk össze, a viszonylag elterjedt Gergely mellett szinte eltörpült gyakorisága, de az Ambrus és az Ágoston is mindig kedveltebb névnek számított.²⁷ Szókezdő betűi nem találhatók meg a legrégebb magyar csíziókban, ünnepe nem került bele a legrégebb nyomtatott magyar nyelvű kalendáriumba sem.²⁸

A latinul írók a név elejéről gyakran elhagyták a h betűt. A Hieronymust az Árpád-kori emlékek nagy részében *Ieronimus*, vagy ehhez közel

²⁵ HARSÁNYI 1914, 281. Az összeállítás a sárospataki kollégium könyvtárának SS 296. számú kolligátumában található.

²⁶ KALLÓS 1943, 194. Szent Jeromosnak a *Legenda aurea*ban olvasható élettörténete magyarul Grill Tibor fordításában: VORAGINE 1990, 238. skk. A négy szent doktornak oltára volt pl. a középkor végén a gyulafehérvári székesegyházban. ENTZ 1958, 204. Ábrázolásuk látható többek között a szepeshelyi bazilika Szent Mihály-oltárán is. PUŠKÁROVÁ–PUŠKÁR 1981, 130., 147.

²⁷ HAJDÚ 2003, 360. skk.

²⁸ SZÉKELY 1538, MELICH 1918, 137. A szeptember 29-i Mihály-nap valósággal rátelepedett az utána következő Jeromos-napra. 29. mellett állt a *Mi* szótag, 30. mellett folytatása, a *hal*. Ez utóbbi azonban nem emlékeztet a Jeromos semmiféle alakjára.

álló alakban vetették hártýára.²⁹ Így szerepel egy 1429-ben, valószínűleg a budai jegyző keze által kelt oklevélben, és így örökítette meg 1480-ban a leleszi konvent jegyzője is.³⁰ Az 1506-ban összeállított Winkler-kódex naptárának készítője Szent Mihály havának utolsó napjához a következő ünnepet írta be: *zenth Ieronimus doctor*.³¹ Ehhez közel álló névalakok találhatóak más magyar nyelvű kódexekben is. Csak ritkán, így az 1527-ben befejezett Érdy-kódexben tűnik fel az -os végződéses forma (*zent Ieronimos doctor*), az -us végződéses azonban itt messze fölényben van.³² (A szókezdő h hangot más szavakban is néma h-nak értelmezték középkori íróink. A latin *hiems* 'tél' főnevet és a belőle képzett melléknevet az oklevélírók rendszeresen írták *iems*, *yems* formában.³³ A Jeromos középkori latin formájából következően e szó a középkori diktálók szájából mai kiejtéssel „jemsz”-nek hangozhatott.)

A magyar íráskép sokáig megőrizte a latin nominativus -us végződését. Ennek megmaradását segítette az is, hogy a magyar nyelvnek volt egy nagyon régi -s hangú képzője. E képző néha kicsinyítő szerepet is játszhatott. A *Ieronimus*-t író forrásokból – még a magyar nyelvű kódexekből is – reménytelen vállalkozás kiválasztani, hogy a latin vagy a magyar kiejtés szerint mondták-e a nevet.³⁴

A magyar nyelv a *Ieronimus*, *Ieronimos* mellett a Hieronymus jelölésére megalkotott még egy alakot, az *Oremust*. Az amúgy sem gyakori névnek ez végképp ritka formája volt. Kialakulásában az játszhatott közre, hogy a Hieronymus már látott alakjai újabb formákat vettek fel: az *Iromus*-t és az *Iromos*-t. Ennek mintájára született meg a valamivel nyíltabb *Oremus* alak.

A kora újkorban a mai Jeromos név kifejezésére két formát használtak: az *Iromos*, *Iromus*, *Jeronimus*, *Jeronimos*, valamint az *Oremus* alakot. Egyaránt találkozhatunk mindkettővel keresztnévben és keresztnévből képzett családnévben. A 16. század végéről van olyan adatunk is, amikor valószínűleg ugyanannak a személynek a nevét írták felváltva *Jeronimus*-

²⁹ FEHÉRTÓI 2004.

³⁰ BTOE III. 944. sz. Perényi, 595. sz.

³¹ Winkler-kódex, 69.

³² Érdy-kódex I. 239.

³³ LLMAeH IV. 260. s. v. *hiems*.

³⁴ LŐRINCZY 1962, 27. skk. Melich János még egyértelműen a magyar -s képző mellett kardoskodott, azonban jóval kisebb történeti anyagot használt, mint fél évszázaddal később B. Lőrinczy Éva. MELICH 1914, *passim*.

nak és Oremusnak.³⁵ 1517-ben egyetlen iratban bukkant fel a két változat. A Nyitra megyei Tőkésújfalun egy minden bizonnyal szlovák anyanyelvű parasztot *Oremus*nak neveztek, földesurának, Zábláti Jeromosnak nevét *Jeronimus*nak írták.³⁶ A szó végén álló végződés szinte bizonyosan mindkét esetben *s*-nek, nem pedig a latin kiejtésnek megfelelő *sz*-nek hangzott, a nevet a középkor végén *orëmus*-nak ejthették. A 16. század végén névjegyzéket összeállító szepsi lelkész tehát nem volt egyedül: mások is kereszteltek Oremusra gyermeket a korabeli Magyarországon. Napjainkban is él Kelet-Szlovákiában Oremus családnevű magyar család. A jövő azonban a másik formának kedvezett, ebből jött létre a mai Jeromos név, az Oremus jelentése pedig a 20. századra csaknem teljesen feledésbe merült.

Mi a magyarázata?

Szent Jeromos kultusza a 14. század közepén kapott új lendületet. A reformáció előtti évtizedekben a szigorú aszkéta és a poliglott tudós egyszerre lett a példaadó vallásos irodalom és a humanista művek kedvence. A szent doktor emlékét a remeterendek, illetve a koldulórendek közül az ágostonos remeték különösen a szívükön viselték.³⁷

A középkori Sátoraljaújhelyen éppen ezeknek a rendeknek volt kolostoruk: a pálosoknak eredetileg Szent Egyed, majd valamivel 1434 előtt kezdődően Szent Egyed és a szeplőtelen Boldogasszony közös tiszteletére emelt temploma és rendháza, valamint az ágostonosoknak Szent István király és Boldogasszony közös tiszteletére ajánlott temploma és rendháza. A pálos templom több középkori oltárának titulását ismerjük, köztük azonban nincs Jeromos tiszteletére dedikált oltár. Az ágostonos templom oltáiról nem maradtak fenn források.³⁸ Könnyen elképzelhető azonban, hogy az egyik mellékoltárt neki emelték.

Ha az ágostonos vagy a pálos kolostorban lett volna is Szent Jeromos-oltár, egyáltalán nem bizonyos, hogy bármelyikük szőleje erről kapta volna a nevét. Önálló, az adott egyház más javaitól elkülönített vagyonnal rendelkező kápolnával vagy oltárral – ún. kápolna- vagy oltárjavadalom-

³⁵ KARÁCSONY 1961, 35. és KÁZMÉR 1993, 517., 790.

³⁶ DL 72954, 72958. Az adatot Nagy Kornéltól kaptam.

³⁷ RICE 1985, passim és HAMM 1990. 147. skk. A reformáció körüli esztendőök Jeromos-tisztelete Magyarországon is megfigyelhető. A Kartauzi Névtelen az Érdy-kódex latin nyelvű bevezetőjében adott hangot ennek. Érdy-kódex I. XXIII.

³⁸ TRINGLI 2011d, passim.

mal – ugyanis kizárólag csak világi papok által fenntartott egyházakban találkozunk.³⁹ Itt az adományozók által letett tőke hozamából fizették a kápolna- vagy oltárigazgatókat, ezt a vagyont pedig szigorúan elkülönítve kezelték. Nem így a szerzetesrendeknél. Itt is előfordult ugyan, hogy valaki egy bizonyos kápolna vagy oltár építésére tett adományt, annak jövedelmét azonban az egész rendház kapta, nem egy javadalmas (prebendás) pap.

Két újhelyi példa tökéletesen mutatja e különbséget. Amikor a pálos templomot átépítették és két védőszent oltalma alá helyezték, a Boldogasszony-oltárt egy újhelyi polgár készítette el. 1449-ben egy másik polgár úgy végrendelkezett, hogy amennyiben családja kihalna, az egyik újhelyi malomban birtokolt része erre az oltárra (*ad altare beate Virginis claustrum videlicet heremitarum*) szálljon. Öt esztendővel később a pálosok erről a malomról azt állították, hogy másokkal közösen birtokolják.⁴⁰ A szerzetesek tehát nem az oltár, hanem az egész kolostor vagyonának tekintették a malomrészt. 1506-ban az újhelyi plébániatemplomban a bártfai polgárok az angyalok tiszteletére emeltek egy oltárt. Részletesen szabályozták az oltárigazgató feladatát, ellátását több szőlő jövedelméből fedezték.⁴¹ A reformáció után néhány esztendővel a plébániatemplom egyes oltárainak birtokában levő szőlőket megkülönböztették a plébánia szőlőitől, az ágostonos kolostor szőlőit azonban egyszerűen a kolostor egykori tulajdonának tekintették. Ily módon nem túl nagy a valószínűsége annak, hogy bármelyik szerzetes rendház oltáráról nevezzenek el szőlőt.

Valószínű, hogy a szőlőhegyi rész egy ott fekvő szőlőbirtokról kapta a nevét. A szőlők gyakran viselték tulajdonosaik nevét.⁴² A birtok az Oremus nevet kaphatta egy Oremus – azaz Jeromos – nevű birtokosáról, de nem zárhatjuk ki azt sem, hogy valamelyik ott birtokos újhelyi egyháznak Szent Jeromos – azaz Oremus – tiszteletére szentelt oltára után nevezték el. A név elterjedése három lépésben történhetett: 1. egy szőlőt Oremusnak kezdtek hívni, 2. ezt a nevet alkalmazták a környék, a szőlőhegyi rész egészére, 3. a szőlőhegyi részen fekvő más szőlőbirtokokat is Oremusnak nevezték.

³⁹ A városi plébániák oltárait: DE CEVINS 2003, 32.

⁴⁰ DL 14317, 14898.

⁴¹ MNL OL DF 216809. Mindkét esetre: TRINGLI 2011d, 387., 392.

⁴² TRINGLI 2011a, 33.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

EKK	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár (Budapest), Kézirattár
MNL BAZML SFL	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Sátoraljaújhelyi Fióklevéltár
MNL OL	
DL	
DF	
E 148	Magyar Kamara Archívuma, Neoregestrata Acta
E 153	Magyar Kamara Archívuma, Acta Paulinorum
E 156	Magyar Kamara Archívuma, Urbaria et Conscriptioes
E 210	Magyar Kamara Archívuma, Miscellanea

Kiadott források és szakirodalom

BALASSA 1973a	BALASSA Iván: A szőlőművelés és borkezelés változása a XVI–XVII. században Tokaj-Hegyalján. <i>Agrártörténeti Szemle</i> 15(1973), 1–12.
BALASSA 1973b	BALASSA Iván: <i>Az eke és a szántás története Magyarországon</i> . Budapest, 1973.
BTOE III	<i>Budapest történetének okleveles emlékei</i> . III. Összeáll. KUMOROVITZ L. Bernát. Budapest, 1987.
DE CEVINS 2003	Marie-Madeleine DE CEVINS: <i>Az Egyház a késő-középkori magyar városokban</i> . Budapest, 2003.
DÉTSZY 2008	DÉTSZY Mihály: <i>Sárospatak vára</i> . Sárospatak, 2008 (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetek 43.).
DONGÓ 1907	DONGÓ Gyárfás Géza: <i>Sátoraljaújhely története 1. Sátoraljaújhely, 1907</i> .
ENTZ 1958	ENTZ Géza: <i>A gyulafehérvári székesegyház</i> . Budapest, 1958.

- Érdey-kódex *Régi magyar codexes: Érdey codex I–II.* Közzéteszi: WOLF György. Budapest, 1876 (Nyelvemléktár. Régi magyar codexes és nyomtatványok IV–V.).
- FEHÉRTÓI 2004 FEHÉRTÓI Katalin: *Árpád-kori személynévtár (1000–1301).* Budapest, 2004.
- FEHRENTHEIL-GRUPPENBERG 1933 FEHRENTHEIL-GRUPPENBERG László: Dúlőre jut, dúlőre visz. *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának értesítője* 25(1933), 33–35.
- HAJDÚ 2003 HAJDÚ Mihály: *Általános és magyar névtan. Személynevek.* Budapest, 2003.
- HAMM 1990 Berndt HAMM: Hieronymus-Begeisterung und Augustinismus vor der Reformation. In: *Augustine, the Harvestan Theology (1300–1650). Essays Dedicated to Heiko Augustinus Oberman in Honor of his Sixtieth Birthday.* Ed. Kenneth HAGEN. Leiden–New York–København–Köln, 1990, 127–235.
- HARSÁNYI 1914 HARSÁNYI István: Magyar keresztnevek jegyzéke a XVI. század végéről. *Magyar Nyelv* 10(1914), 280–281.
- KALLÓS 1943 KALLÓS Ede: *Nevek és napok.* Budapest, 1943.
- KARÁCSONY 1961 KARÁCSONY Sándor Zsigmond: *Személyneveink 1500-tól 1800-ig.* Budapest, 1961 (Nyelvtudományi értekezések 28.).
- KÁZMÉR 1993 KÁZMÉR Miklós: *Régi magyar családnevek szótára, XIV–XVII. század.* Budapest, 1993.
- KOVÁTS 2008 KOVÁTS Dániel: *Sátoraljaújhely helynevei és történeti topográfiája.* Sátoraljaújhely, 2008.
- LLMAeH IV *Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára. IV. F–H.* Szerk. BORONKAI Iván, SZOVÁK Kornél. Budapest, 1993.
- LŐRINCZY 1962 B. LŐRINCZY Éva: Képző- és névrendszertani vizsgálódások. Az -s~-cs képzővel alakult névanyag az ómagyarban. Budapest, 1962 (Nyelvtudományi értekezések 33.).
- MELICH 1914 MELICH János: Keresztneveinkről. *Magyar Nyelv* 10(1914), 97–107, 149–156., 193–199., 249–255.

- MELICH 1918 MELEGDI [MELICH] János: A legrégebb magyar csízió. *Magyar Nyelv* 14(1918), 133–139.
- Perényi A Perényi család levéltára 1222–1526. Közzéteszi: TRINGLI István. Budapest, 2008 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-44.).
- PUŠKÁROVÁ–PUŠKÁR 1981 Blanka PUŠKÁROVÁ – Imrich PUŠKÁR: *Spišská Kapitula. Pamiatková rezervácia*. H.n., 1981.
- RICE 1985 Eugene F. RICE: *Saint Jerome in the Renaissance*. Baltimore–London, 1985 (The John Hopkins Symposia in Comparative History).
- ROMHÁNYI 2007 F. ROMHÁNYI Beatrix: Pálos gazdálkodás a 15–16. században. *Századok* 141(2007), 299–351.
- SZÉKELY 1538 SZEKEL Estván: *Calendarium magiar nielwen*. [Krakkó, 1538.] A faksimile szövegét gondozta, bev. MOLNÁR József. Budapest, 1976 (Fontes ad historiam linguarum populorumque Uraliensium 3.).
- TRINGLI 2011a *Magyar Várostörténeti Atlasz. Hungarian Atlas of Historic Towns*. 2. Sátoraljaújhely. Írta és összeáll. TRINGLI István. Budapest, 2011.
- TRINGLI 2011b TRINGLI István: Hagyományos térszemlélet és az utcafejlődés történeti típusai a régi Sátoraljaújhelyen. In: *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*. Szerk. BÁRÁNY Attila, PAPP Klára, SZÁLKAI Tamás. Debrecen, 2011, 223–242.
- TRINGLI 2011c TRINGLI István: Sátoraljaújhely a középkorban. *Széphalom* 21(2011), 247–262.
- TRINGLI 2011d TRINGLI István: Sátoraljaújhely egyházai a reformáció előtt. In: *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Szerk. Juan CABELLO, C. TÓTH Norbert. Nyíregyháza, 2011.
- VORAGINE 1990 Jacobus de VORAGINE: *Legenda aurea*. Vál., jegyz., mutatót készítette MADAS Edit. Budapest, 1990.
- Winkler-kódex *Winkler-kódex 1506*. Közzéteszi: PUSZTAI István. Budapest, 1988.
- ZELENÁK 2012 ZELENÁK István: *A tokaji aszú titkai*. Budapest, 2012.

Oremus. Bezeichnung eines Flurnamens aus der Hegyalja Region

Die Flur Oremus im Gebiet der Stadt Sátoraljaújhely ist eines der bekanntesten Weingebiete des Tokajer Gebirges. Ihr Name ist mit zwei Sagen verbunden: aus der hier gewachsenen Weinrebe seien den ersten Ausbruch (ung. *aszú*) im 17. Jahrhundert hergestellt worden, und sie habe ihren Namen von einer Aufschrift bekommen, die an der Wand einer ehemals hier gestandenen Kapelle lesbar gewesen sei. Beide Legenden haben sich als falsch erwiesen: der Ausbruch wurde schon im 16. Jahrhundert hergestellt, und auf Oremus stand keine Kapelle in dem 17. Jahrhundert.

Oremus wurde erstmals im Jahre 1462 erwähnt, damals hatte das Paulinerkloster von Sátoraljaújhely ein Grundstück hier, diesen Namen hatte auch der Weingarten des Augustinerklosters, das nach der Reformation aufgelöst wurde. Eigentlich trug ein Teil des Weinbergs von Várhegy oder Váralja (dt. Schlossberg) den erwähnten Namen. Bei den hiesigen Weingebieten kann man eine dreiteilige traditionelle Raumerfassung beobachten: die kleinste Einheit war das Grundstück oder der Weingarten (*vinea*), darauf folgte ein Teil des Weinbergs und endlich selbst der Weinberg (*promontorium*). Der ungarische Sprachgebrauch hatte für die mittlere Kategorie keinen Gattungsnamen. Die Flur (ung. *dűlő*) wurde in den Weingebieten nur im 19. Jh. nach der Einführung des Katastersystems angewendet, bis dahin bezeichnete man mit diesem Wort nur die Ackerfelder.

Oremus war eine ungarische Form des Personennamens Hieronymus, die im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit im Gebrauch war. Diese Form ist heute nur als Familienname bekannt. Der Teil des Weinbergs bekam diesen Namen höchstwahrscheinlich von einem Besitzer, der hier einen Weingarten hatte. Da die Klöster ihr Eigentum nicht nach Altären oder Kapellen gesondert verwalteten, konnte die Titulatur einer Kapelle oder eines Altars bei der Namengebung keine Rolle spielen. Die Pfarrkirche von Sátoraljaújhely hatte auch keinen Weingarten auf Oremus.